

# Toolkit L.O.V.E. Online

## Werkblad beschrijving interventie

Gebruik de HANDLEIDING bij dit werkblad

Werkblad erkenningscommissie, versie mei 2015

Dit is een gezamenlijk werkblad van de volgende kennisinstututen:



## Colofon

### **Ontwikkelaar / licentiehouder van de interventie**

Naam organisatie: Soa Aids Nederland  
Postadres: Keizersgracht 392, 1016 GB Amsterdam  
E-mail: [smeijer@soaids.nl](mailto:smeijer@soaids.nl)  
Telefoon: +31 20 626 26 69

**Website** (van de interventie): [www.langlevedeliefde.nl](http://www.langlevedeliefde.nl)

### **Contactpersoon**

Vul hier de contactpersoon voor de interventie in.

Naam : Suzanne Meijer  
E-mail : [smeijer@soaids.nl](mailto:smeijer@soaids.nl)  
Telefoon : +31 20 626 26 69

### **Referentie in verband met publicatie**

Naam auteur interventiebeschrijving: Jolijn Polet  
Titel interventie: Toolkit L.O.V.E. Online  
Databank(en): Loket Gezond Leven  
Plaats, instituut: Amsterdam  
Datum: augustus 2019

Het werkblad is een invulformulier voor het maken van een interventiebeschrijving, geordend naar onderwerp (doelgroep, doel, enzovoort). De onderwerpen volgen de criteria voor beoordeling. De interventiebeschrijving is een samenvatting van de beschikbare schriftelijke informatie over de interventie voor de bezoeker van de databanken effectieve interventies en voor de erkenningscommissie interventies. De informatie is van belang voor de beoordeling van de kwaliteit, effectiviteit en randvoorwaarden van de interventie.

Dit werkblad wordt na erkenning, inclusief contactgegevens gepubliceerd op [Loketgezondleven.nl](http://Loketgezondleven.nl) en in indien relevant ook in de databases van onze samenwerkingspartners.

**[Kijk bij het invullen in de handleiding die bij dit werkblad hoort.](#)**

# Inhoud

<b>Colofon</b> .....	<b>2</b>
<b>Inhoud</b> .....	<b>3</b>
<b>Samenvatting</b> .....	<b>4</b>
<i>Korte samenvatting van de interventie</i> .....	4
Doelgroep .....	4
Doel .....	4
Aanpak .....	4
Materiaal .....	4
Onderbouwing .....	4
Onderzoek .....	5
<b>1. Uitgebreide beschrijving</b> .....	<b>6</b>
Beschrijving interventie .....	6
1.1 Doelgroep .....	6
1.2 Doel .....	8
1.3 Aanpak .....	9
<b>2. Uitvoering</b> .....	<b>11</b>
<b>3. Onderbouwing</b> .....	<b>14</b>
<b>4. Onderzoek</b> .....	<b>20</b>
4.1 Onderzoek naar de uitvoering .....	20
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten .....	21
<b>5. Samenvatting Werkzame elementen</b> .....	<b>23</b>
<b>6. Aangehaalde literatuur</b> .....	<b>24</b>
<b>7. Praktijkvoorbeeld</b> .....	<b>26</b>

# Samenvatting

Eén A-4tje, max 600 woorden

## *Korte samenvatting van de interventie – max 150 woorden*

Toolkit L.O.V.E. (Leuke Of Vervelende Ervaringen) Online is een aanvullende module bij het lespakket Lang Leve de Liefde Onderbouw voor praktijkonderwijs en vmbo basis/kader.

L.O.V.E. Online gaat over gewenste en respectvolle online contacten, relaties en seks als jongeren daar klaar voor zijn. De focus ligt op online veiligheid inclusief sexting (versturen van sexy foto's, films of berichtjes), grooming (digitaal kinderlokken) en online contact. De Toolkit ondersteunt scholen in het geven van lessen, vormen van beleid rondom online veiligheid, handelen bij incidenten en informeren van ouders.

De Toolkit bevat vier onderdelen:

1. De handleiding: achtergrondinformatie, introductie stappenplan Sexting, en docentenhandleiding voor de lesmodule.
2. De lesmodule: leerlingenmagazine met twee lessen, twee films en docentenhandleiding.
3. Het stappenplan Sexting: informatie en praktische handvatten voor incidenten en beleid
4. De ouderbrochure Sexting en Grooming: informatie over sexting, grooming en social media; tips om te praten met hun kind en verwijzingen naar handige websites.

## **Doelgroep** – max 50 woorden

De Toolkit is ontwikkeld voor de onderbouw van het praktijkonderwijs en vmbo basis/kader. Leerlingen zitten in hun tweede of derde leerjaar. Ze zijn tussen de 12 en 15 jaar oud.

## **Doel** – max 50 woorden

Jongeren op het praktijkonderwijs en vmbo basis/kader hebben gewenste en respectvolle online contacten, relaties en seks als ze daar klaar voor zijn. Daarnaast ontvangen ze hulp en ondersteuning als ze zorgen over en/of problemen hebben bij online relaties en seks.

## **Aanpak** – max 50 woorden

De Toolkit L.O.V.E. Online is een aanvullende module bij het lespakket Lang Leve de Liefde Onderbouw voor praktijkonderwijs en vmbo basis/kader. De Toolkit ondersteunt scholen in het geven van twee lessen, het vormen van beleid rondom sexting en online veiligheid, het handelen bij incidenten, en het informeren van ouders.

## **Materiaal** – max 50 woorden

1. Handleiding Toolkit L.O.V.E. Online: achtergrondinformatie, introductie stappenplan Sexting, docentenhandleiding voor lesmodule.
2. Lesmodule: leerlingenmagazine met twee lessen, twee films en docentenhandleiding.
3. Stappenplan Sexting: informatie en praktische handvatten voor incidenten en beleid.
4. Ouderbrochure Sexting en Grooming: informatie over sexting, grooming en social media; tips en verwijzingen naar handige websites en ouderfilm

## **Onderbouwing** – max 150 woorden

*Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.*

L.O.V.E. Online is ontwikkeld naar aanleiding van behoefte uit het veld van scholen en GGD'en naar ondersteuning rond thema's sexting, grooming en online veiligheid.

Er is gekozen voor een interventie die zich op scholen richt, omdat op deze manier de meeste jongeren bereikt kunnen worden (Schutte, 2010). L.O.V.E. Online is een aanvullende module bij Lang Leve de Liefde, het meest gebruikte seksuele vorming lespakket van Nederland

L.O.V.E. Online is planmatig ontwikkeld met behulp van het Intervention Mapping protocol van Bartholomew et al. (2016). Dit verhoogt de kans op effectiviteit.

Er is intensief samengewerkt met verschillende docenten en leerlingen, Bureau Jeugd en media, de politie, meldknop.nl, en helpwanted.nl, zodat de interventie goed aansluit bij de doelgroep en draagvlak heeft voor de implementatie.

De lesmodule benadert sexting en online relaties met een positieve insteek. De focus ligt op veilig communiceren via social media en het voorkomen van doorsturen van sexy foto's en filmpjes van anderen.

### **Onderzoek** – max 100 woorden

Er zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd om de Toolkit L.O.V.E. Online te ontwikkelen en verbeteren:

- In 2016 is een needs-assessment uitgevoerd om te onderzoeken welke determinanten ten grondslag liggen aan online seksueel gedrag van adolescenten.
- Begin 2017 is een pre-productie onderzoek uitgevoerd om te kijken of de ideeën voor de opdrachten aansluiten bij de doelgroep.
- Eind 2017 is er een pre-test gedaan met een concept versie van het lesmateriaal onder de doelgroep.
- In 2018 is er een procesevaluatie uitgevoerd naar de eerste druk van het eindproduct.

# 1. Uitgebreide beschrijving

## Beschrijving interventie

*Het werkblad is ook geschikt voor een samenvattende beschrijving van complexe of samengestelde interventies. Dit zijn interventies die uit twee of meer afzonderlijke onderdelen bestaan. Denk aan interventies met aparte onderdelen voor verschillende doelgroepen, zoals een leefstijlinterventie die zowel gericht is op de community als op de school als op de individuele docent. Of aan interventies met verschillende modules die bij een doelgroep 'op maat' worden toegepast.*

*Naarmate er meer onderdelen zijn is het aan te bevelen de structuur visueel weer te geven in een schema. Dit geldt met name voor de subdoelen en voor de aanpak van de interventie. Zie ook de aanwijzingen in de handleiding.*

### 1.1 Doelgroep

**Uiteindelijke doelgroep** – max 100 woorden

*Wat is de uiteindelijke doelgroep van de interventie?*

De Toolkit is ontwikkeld voor praktijkopgeleide jongeren in de onderbouw van het praktijkonderwijs en vmbo basis/kader. Leerlingen zitten in hun tweede of derde leerjaar. Ze zijn tussen de 12 en 15 jaar oud.

**Intermediaire doelgroep** – max 100 woorden

*Zijn er intermediaire doelgroepen? Zo ja, welke?*

Docenten en schoolbeleidsmakers zijn een intermediaire doelgroep. Zij worden ondersteund in het signaleren en omgaan met online incidenten, het ontwikkelen van beleid over online veiligheid, en het geven van lessen ter bevordering van veilige en gewenste online contacten.

Ook ouders vormen een intermediaire doelgroep van deze interventie. Zij worden ondersteund bij het praten met hun kind over onderwerpen die met sexting en online veiligheid te maken hebben.

**Selectie van doelgroepen** – max 250 woorden

*Hoe wordt de (intermediaire)doelgroep geselecteerd? Zijn er contra-indicaties? Zo ja, welke?*

De doelgroepselectie vindt plaats op onderwijsniveau. De interventie is geschikt voor leerlingen in de tweede of derde klas van praktijkonderwijs of vmbo basis/kader. Er zijn geen contra-indicaties.

Echter moet er wel extra aandacht worden besteed aan jongeren die negatieve ervaringen hebben met relaties en seks. Het is daarom belangrijk dat vooraf wordt aangegeven dat deze lessen gegeven gaan worden, zodat een leerling kenbaar kan maken aan de docent als hij/zij hiermee negatieve ervaringen heeft gehad in het verleden. Gezamenlijk kan dan bekeken worden op welke wijze dit van invloed is op de geplande lessen. In de docentenhandleiding worden suggesties gegeven hoe een docent hiermee kan omgaan.

### **Betrokkenheid doelgroep** – max 150 woorden

*Was de doelgroep betrokken bij de (door)ontwikkeling van de interventie, en op welke manier?*

Tijdens de ontwikkeling is veelvuldig contact geweest met de doelgroep door middel van:

- Needs-assessment: er zijn interviews en focusgroepen gehouden met leerlingen op twee scholen, interviews met docenten en schoolmanagement op vier scholen, en consulten met een panel van experts (politie, meldknop.nl, en helpwanted.nl, Universiteit van Amsterdam, Rutgers). Het doel was om te onderzoeken welke determinanten ten grondslag liggen aan online risico gedrag.
- Pre-productie onderzoek: een onderzoek onder leerlingen en docenten van acht verschillende scholen waarbij werd gekeken of de nieuwe ideeën voor opdrachten in de lesmodule aansloegen bij de doelgroep.
- Pre-test: er zijn interviews gehouden met leerlingen en docenten van zes verschillende scholen om te kijken of een concept versie van de lesmodule aanslaat bij de doelgroep.
- Procesevaluatie: de eerste versie van het eindproduct is getest onder leerlingen en docenten van acht verschillende scholen. Op basis van de uitkomsten zijn er aanpassingen doorgevoerd aan het materiaal.

## 1.2 Doel

### Hoofddoel – max 100 woorden

*Wat is het hoofddoel van de interventie?*

Hoofddoel van de Toolkit: Jongeren op het praktijkonderwijs en vmbo basis/kader hebben gewenste en respectvolle online contacten, relaties en seks als ze daar klaar voor zijn. Daarnaast ontvangen ze hulp en ondersteuning als ze zorgen over en/of problemen hebben bij online seks.

Opgedeeld in vier concrete doelen:

1. Verbeteren signalering van en omgaan met online incidenten op school rondom liefde, seks en relaties.
2. Stimuleren ontwikkeling schoolbeleid over online veiligheid.
3. Het voorkomen en verminderen van problemen door jongeren te ondersteunen bij het veilig aangaan en onderhouden van online contacten.
4. Ondersteunen ouders bij begeleiding kinderen bij online veiligheid

### Subdoelen – max 350 woorden

*Wat zijn de subdoelen van de interventie? Indien van toepassing: welke subdoelen horen bij welke intermediaire doelgroepen of subdoelgroep(en)?*

De L.O.V.E. Online Toolkit is ontwikkeld gebruikmakend van het Intervention Mapping protocol. In stap 2 worden doelstellingen bepaald.

De geformuleerde subdoelen (gedragsdoelen) zijn:

Jongeren

1. Bereiden zich voor op online seks
2. Kunnen hun wensen, grenzen en behoeften ten aanzien van online seks aangeven en communiceren deze helder aan online gesprekspartner
3. Vragen naar en interpreteren correct wensen en grenzen van de online gesprekspartner (voorafgaand aan of tijdens online seks)
4. Accepteren grenzen van de online gesprekspartner en handelen daarnaar
5. Hebben inzicht in de meest veilige manier waarop gewenste online seks kan plaatsvinden en ongewenste online seks (zoveel als mogelijk) kan worden voorkomen. Afschermen, blokkeren, beveiligen
6. Pareren wensen van de online gesprekspartner die ongewenst zijn (hoe zeg ik nee/ ga ik weg/reageer ik op een seksueel getint berichtje/beeld dat ik niet wil (zien))

Docenten/hulp

1. Zijn bekend met de online media die jongeren veel gebruiken
2. Herkennen problemen en zorgen bij online seks waarvoor hulp nodig/wenselijk is
3. Jongeren vragen om hulp en zoeken steun voor zorgen over / problemen met online seks wanneer dit nodig/ wenselijk is

Het is belangrijk dat alle onderdelen van het lespakket gebruikt worden om de doelen te behalen.



## 1.3 Aanpak

### Opzet van de interventie – max 200 woorden

*Hoe is de opzet van de interventie en wat is de omvang (duur, aantal contacten – indien van toepassing)?*

Voeg eventueel een schema toe als bijlage.

De Toolkit L.O.V.E. Online is een aanvullende module bij het (basis)lespakket Lang Leve de Liefde Onderbouw (LLLOB). LLLOB behandelt de thema's liefde, relaties, veilig vrijen en anticonceptie. Hierbij is beknopt aandacht voor online contact en sexting. LLLOB is de meest gebruikte methode over relaties en seksualiteit in het voortgezet onderwijs in Nederland. Er zijn ook LLL pakketten voor bovenbouw, VSO en MBO.

L.O.V.E. Online gaat expliciet over sexting, grooming en online contact en is daarmee een goede aanvulling op het basispakket.

Een onderdeel van de Toolkit is de educatieve lesmodule L.O.V.E. Online, bestaande uit twee lessen. Elke les neemt ongeveer een lesuur in beslag. De exacte duur van de les hangt af van de beschikbare tijd, de reacties uit de groep en in hoeverre het betreffende onderwerp voor de groep extra relevant is. Het is mogelijk om zonodig de twee lessen in vier uren te geven. Uitleg hierover staat in de docentenhandleiding.

Het Stappenplan Sexting wordt door schoolleiding gebruikt als ondersteuning voor het vormen van beleid rondom online veiligheid. Het kan ook worden gebruikt door een mentor of vertrouwenspersoon bij (sexting)incidenten. Belangrijk is dat alle stappen worden doorlopen, zodat op juiste manier kan worden gehandeld, en geen belangrijke aspecten worden vergeten.

### Inhoud van de interventie – max 1200 woorden

*Welke concrete activiteiten worden uitgevoerd en -eventueel- in welke volgorde? Geef geen uitputtende beschrijving van activiteiten; het is voldoende als de lezer zich een beeld kan vormen van wat er gedaan wordt en hoe dit gedaan wordt.*

*Indien van toepassing per onderdeel samenvatten. Vergeet niet aandacht te besteden aan de werving.*

*Bij interventies op maat: geef aan wat op basis van welke criteria wanneer wordt uitgevoerd. Geef ook aan wat minimaal moet worden uitgevoerd om de gestelde doelen te behalen.*

De Toolkit L.O.V.E. Online beslaat uit de volgende activiteiten:

1. Het vooraf aankondigen van de lessen aan de klas, zodat leerlingen zich erop kunnen voorbereiden. Dit om te voorkomen dat leerlingen met negatieve ervaringen overvallen worden door de lessen.
2. Het geven van de twee lessen over sexting, grooming en online veiligheid. Hierbij wordt gebruikgemaakt van de educatieve lesmodule L.O.V.E. Online die bestaat uit een leerlingenmagazine, twee films en de docentenhandleiding.

De lessen bestaan uit verschillende invul en doe-opdrachten. Daarnaast zijn er informatieblokken, quotes en een strip die gelezen worden. In de docentenhandleiding staat voor elke opdracht precies uitgelegd hoe deze kan worden geïntroduceerd, behandeld en nabesproken. Daarnaast worden er bij verschillende opdrachten extra lessuggesties aangeboden.

Bij iedere les hoort een film die klassikaal bekeken wordt. In de films vertellen jongeren wat zij wel en niet doen op het gebied van liefde, social media en sexting, en wat ze ervan vinden. Na het bekijken van de films worden deze klassikaal nabesproken.

Voor het behalen van de doelen van L.O.V.E. Online is het belangrijk dat allebei de lessen en alle opdrachten helemaal behandeld worden.

Als voorbereiding op de les kan de docent de achtergrondinformatie lezen in de handleiding van de Toolkit.

3. De ouderbrochure wordt uitgedeeld aan ouders (bijvoorbeeld via de mail of op een ouderavond). Ouders gebruiken deze om hun kind te begeleiden bij het aangaan en veilig houden van online contacten. Hier hoort ook een film bij die ouders kunnen bekijken. In de film zijn een aantal ouders aan het woord die vertellen over hoe zij omgaan met het online gedrag van hun kinderen, en geven zij tips.
4. Het Stappenplan Sexting wordt gebruikt wanneer er een (sexting) incident op school is. Dit geeft handvatten voor wat er moet gebeuren en waar aan gedacht moet worden wanneer er een foto of filmpje rondgaat op school. De stappen zijn: analyseren, reageren, faciliteren, activeren, communiceren, en evalueren. Bij alle stappen is aandacht voor zowel de dader(s), als het slachtoffer.  
Het stappenplan kan ook worden gebruikt om beleid te vormen op scholen over online veiligheid. Het stappenplan kan dan dienen als inspiratie voor beleid of als checklist om te kijken of overal aan gedacht is. Het stappenplan is ontwikkeld in samenspraak met onder andere de politie, Helpwanted en Meldknop.nl.

Deze onderdelen van de Toolkit sluiten aan bij de vier pijlers van de Gezonde School: educatie, beleid, signalering en omgeving.

De werving rondom de L.O.V.E. Online Toolkit is onderdeel van de implementatiestrategie van Lang Leve de Liefde voor het voortgezet onderwijs (Dissertatie Schutte, 2017).

Voor de werving worden de volgende strategieën gebruikt:

- Uitgebreide informatie op de websites [langlevedeliefde.nl](http://langlevedeliefde.nl) en [seksuelevorming.nl](http://seksuelevorming.nl)
- Lang Leve de Liefde stand op NiBi congressen voor biologiedocenten en op de Maatschappijleer Docentendag.
- Onderdeel van het seksuele vorming vignet van de Gezonde School
- Jaarlijkse mailing naar scholen over Lang Leve de Liefde
- GGD medewerkers worden getraind om docenten te ondersteunen en trainen om met Lang Leve de Liefde te werken waaronder de L.O.V.E. Online Toolkit.
- Week van de liefde, waarin schoolbreed aandacht wordt besteed aan relationele en seksuele vorming met ondersteuning van Lang Leve de Liefde lesmateriaal waaronder de Toolkit.

## 2. Uitvoering

### Materialen – max 200 woorden

*Welke materialen zijn beschikbaar voor de uitvoering, werving en evaluatie van de interventie?*

#### Uitvoering

- Handleiding Toolkit L.O.V.E. Online: achtergrondinformatie, introductie stappenplan Sexting, docentenhandleiding voor de lesmodule.
- Leerlingenmagazine met twee lessen.
- Twee leerlingfilms, waarin jongeren vertellen over social media en sexting.
- Ouderbrochure *Praten met je kind over Sexting en Grooming*: informatie over sexting, grooming en social media; tips voor het praten met hun kind, en verwijzingen naar handige websites.
- Ouderfilm, ouders vertellen over praten met je kind over social media en sexting.
- Stappenplan Sexting (infographic): informatie en handvatten voor incidenten en beleid.
- Website: [www.stappenplansexting.nl](http://www.stappenplansexting.nl): achtergrondinformatie, stappenplan en extra uitleg per stap.
- Docentenomgeving L.O.V.E. Online op [www.langlevedeliefde.nl](http://www.langlevedeliefde.nl): uitleg en achtergrondinformatie van complete Toolkit.
- [www.lesgevenindeliefde.nl](http://www.lesgevenindeliefde.nl): informatie, ervaringsverhalen, video's en tips van docenten over dilemma's, aanpak van de lessen en het discussiëren in de klas.

#### Werving

- [www.langlevedeliefde.nl](http://www.langlevedeliefde.nl): algemene informatie over Lang Leve de Liefde en over de Toolkit met gratis te bekijken lesmateriaal.
- [www.seksuelevorming.nl](http://www.seksuelevorming.nl): website om leraren en scholen te ondersteunen bij lessen over seksuele vorming. Bevat uitgebreide uitleg over de Toolkit.
- Flyer: 'Toolkit L.O.V.E. Online'.
- Train-de-trainer workshop voor GGD professionals die vervolgens scholen informeren over de lesmethodes en specials van Lang Leve de Liefde.

#### Evaluatie

- [info@langlevedeliefde.nl](mailto:info@langlevedeliefde.nl): e-mailadres voor vragen, opmerkingen of meer informatie over al het materiaal.

### Locatie en type organisatie – max 200 woorden

*Waar kan de interventie uitgevoerd worden en welk(e) soort(en) organisatie(s) kan/kunnen de interventie uitvoeren?*

De interventie is ontwikkeld om te worden gebruikt in de onderbouw van het praktijkonderwijs en vmbo basis/kader.

### Opleiding en competenties van de uitvoerders – max 200 woorden

*Wie zijn de uitvoerders en welke opleiding en competenties hebben zij nodig?*

De uitvoerders van de interventie zijn docenten op praktijkonderwijs of het vmbo basis/kader.

Het lespakket is dusdanig ontwikkeld dat docenten in principe in staat zijn om de lessen te geven met behulp van de docentenhandleiding en de andere materialen. Mochten ze behoefte hebben aan extra ondersteuning kunnen ze gebruik maken van een training door GGD professionals die door Soa Aids Nederland zijn getraind en/of de online workshop: 'Hoe geef je les met Lang Leve de Liefde?'. Deze is gratis te vinden op [www.langlevedeliefde.nl](http://www.langlevedeliefde.nl). Daarnaast is de website [www.lesgevenindeliefde.nl](http://www.lesgevenindeliefde.nl) ontwikkeld om

docenten online te ondersteunen met problemen en situaties waar zij tegenaan kunnen lopen tijdens het lesgeven over relaties en seksualiteit.

#### **Kwaliteitsbewaking** – max 200 woorden *Hoe wordt de kwaliteit van de interventie bewaakt?*

- Handleiding met: uitleg over de onderdelen van de Toolkit en hoe deze te gebruiken; achtergrondinformatie over sexting, grooming en social media.
- Docentenhandleiding, met: achtergrondinformatie; lesdoelen; stap-voor-stap uitleg per les (uitleg per opdracht over introductie, uitvoering en nabespreking); uitleg wanneer en hoe films te gebruiken, algemene lessuggesties, en tips.
- Actualiseren van het lespakket wanneer nodig, met input van onderzoek, docenten en GGD-professionals.
- Website [www.stappenplansexting.nl](http://www.stappenplansexting.nl) met hoe dit stappenplan gebruikt kan worden en wat elke stap inhoud.
- Lang Leve de Liefde train-de-trainer workshops voor GGD-medewerkers. Ze leren hoe ze docenten kunnen begeleiden om met Lang Leve de Liefde te werken. De GGD-medewerkers kunnen vervolgens docenten in de regio trainen. Het lespakket is zo ontwikkeld dat het materiaal leidend is, de rol van de docent is faciliterend. De docentenhandleiding is voldoende om de lessen te kunnen geven. De trainingen van de GGD zijn extra ondersteuning, voor docenten die dat willen.
- Gratis online workshop voor docenten: 'Hoe geef je les met Lang Leve de Liefde?', een digitale vorm van de GGD workshops. Op vrijwillige basis, wordt vooral gebruikt in regio's waar GGD minder actief is met Lang Leve de Liefde.
- Website [www.lesgevenindeliefde.nl](http://www.lesgevenindeliefde.nl) om docenten te ondersteunen.

#### **Randvoorwaarden** – max 200 woorden

*Wat zijn de organisatorische en contextuele randvoorwaarden voor een goede uitvoering van de interventie?*

Voor het geven van de lessen van L.O.V.E. Online is een veilige sfeer in de klas belangrijk. In de docentenhandleiding staat uitleg hoe een docent dit kan creëren. Daarnaast is er een website:

[www.lesgevenindeliefde.nl](http://www.lesgevenindeliefde.nl) om docenten online te ondersteunen met problemen en situaties waar zij tegenaan kunnen lopen.

Ook is er een werkblad: '10 gouden regels' (gratis te downloaden op [www.langlevedeliefde.nl](http://www.langlevedeliefde.nl)) die docenten kunnen gebruiken om afspraken te maken over hoe leerlingen met elkaar omgaan tijdens deze lessen.

Hiernaast is het belangrijk dat de school een visie op sociale media en sexting formuleert en beleid ontwikkelt om deze visie in de praktijk te brengen. Dit geeft leraren een kader waarbinnen zij kunnen handelen. Ook kunnen zij hiernaar verwijzen bij eventuele weerstanden van ouders of collega's. In de visie kan het doel van lessen over sociale media en sexting beschreven worden. Het stappenplan Sexting biedt handvatten voor het formuleren van beleid. Een veilige school is, naast een veilige klas, ook belangrijk.

#### **Implementatie** – max 200 woorden

*Is er een systeem voor implementatie? Geef een samenvatting.*

Voor Lang Leve de Liefde voor het voortgezet onderwijs is op wetenschappelijke basis een implementatiestrategie ontwikkeld waarbinnen de L.O.V.E. Online is opgenomen (Schutte, 2017). De planmatig ontwikkelde implementatie strategie biedt voor de verschillende stappen in het implementatieproces –disseminatie, adoptie, implementatie en behoud, tools om het implementatieproces te bevorderen.

De GGD is een belangrijke schakel tussen de lespakket-ontwikkelaars en de scholen. De GGD voert implementatie-bevorderende taken uit met behulp van een implementatie toolkit die ontwikkeld is om hen hierbij te ondersteunen en om de uniformiteit van de implementatie aanpak te bewaken.

Soa Aids Nederland organiseert train-de-trainer workshops voor GGD-medewerkers, op aanvraag van een GGD voor een in-company training, en daarnaast minimaal twee keer per jaar op initiatief van Soa Aids Nederland. De Toolkit L.O.V.E. Online maakt onderdeel uit van de trainingen. GGD'en brengen Lang Leve de Liefde onder aandacht van scholen en trainen docenten om ermee te werken. Lang Leve de Liefde vormt voor GGD'en een instrument om doelstellingen rondom seksuele gezondheid van jongeren te realiseren.

De interventie L.O.V.E. Online is ingebed op de websites [www.langlevedeliefde.nl](http://www.langlevedeliefde.nl) en [www.seksuelevorming.nl](http://www.seksuelevorming.nl), en wordt onder de aandacht gebracht tijdens de Week van de Liefde. Scholen die zich hiervoor aanmelden krijgen een promotiepakket en lesmaterialen toegestuurd en besteden tijdens de week schoolbreed aandacht aan relationele en seksuele vorming.

#### **Kosten** – max 200 woorden

*Wat zijn de kosten van de interventie?* Benoem daarbij de personele (in aantallen uren) en de materiële kosten.

Al het materiaal is gratis te bekijken op [www.langlevedeliefde.nl](http://www.langlevedeliefde.nl)

Docentenhandleiding, stappenplan en films zijn gratis online te downloaden.

Per leerling: één leerlingenmagazine: €0,95 per stuk.

Ouderbrochure: €7,95 per 10 stuks.

Verkoop gaat via de webshop van Soa Aids Nederland: <https://webshop.soaids.nl/webwinkel/lang-leve-de-liefde>.

Daarnaast zijn er nog personele kosten voor de uren die een docent gebruikt om de lessen te geven. Voor de lessen L.O.V.E. Online betreft dit maximaal 4 lessen en circa 1 uur voorbereidingstijd.

In principe kunnen scholen zonder GGD begeleiding aan de slag met de Toolkit en de lessen. Veel GGD'en begeleiden scholen bij de adoptie en implementatie. Aan begeleiding vanuit de GGD zijn voor de scholen geen kosten verbonden. Afhankelijk van de intensiteit van ondersteuning kost het GGD professionals circa 1 tot maximaal 6 uur (als er een aparte docentenworkshop wordt georganiseerd) aan begeleidingstijd.

### 3. Onderbouwing

#### **Probleem** – max 400 woorden

*Voor welk probleem of (mogelijk) risico is de interventie ontwikkeld? Omschrijf aard, ernst, spreiding en gevolgen.*

Een needs assessment of probleem analyse vormt de eerste stap in Intervention Mapping. Hierbij wordt duidelijk gemaakt wat het probleem is onder de doelgroep, wat de oorzaken en de gevolgen ervan zijn.

Eén op de acht jongeren in Nederland heeft wel eens een naaktfoto of seksfilmpje van zichzelf naar iemand gestuurd. Daarnaast heeft één op de vier jongens en één op de vijf meisjes wel eens een naaktfoto of seksfilmpje ontvangen (Graaf, Borne, Nikkelen, Twisk en Meijer, 2017). Dit wordt sexting genoemd. Sexting is de samenvoeging van 'sex' (seks) en 'texting' (sms'en) en wordt gedefinieerd als: het versturen of ontvangen van sexy berichtjes, foto's of filmpjes via een mobiele telefoon (Rice et al. 2012). In principe is sexting geen probleem. Dat wordt het pas als er misbruik wordt gemaakt van de beelden, bijvoorbeeld als deze worden doorgestuurd (shame sexting). Andere vormen van misbruik zijn: sextortion (chantage met een naaktbeeld) en grooming (online kinderlokken).

Het aantal jongeren dat ervaring heeft met de negatieve consequenties van online seks, of slachtoffer zijn van online misdaad neemt de laatste jaren sterk toe (Helpwanted factsheet, 2017).

Zo kreeg het meldpunt voor online seksueel misbruik Helpwanted.nl in 2010 nog 327 meldingen. In 2016 was dit gestegen naar 1.869 meldingen, waarvan 541 van slachtoffers van 23 jaar of jonger (Helpwanted factsheet, 2017).

Uit het onderzoek van Seks onder je 25<sup>e</sup> (2017) blijkt dat vooral meisjes in de leeftijdscategorie 15 tot 17 en laagopgeleide meisjes negatieve ervaringen hebben met sexting. Van de meisjes tussen de 15 en 17 gaf 1 op de 5 aan een negatieve ervaring te hebben gehad in de 6 maanden voorafgaand aan het onderzoek. Van de laagopgeleide meisjes gaf 18% dit aan tegen 11% van de hoogopgeleide meisjes. Ook laagopgeleide jongens hebben iets vaker een negatieve sexting ervaring dan hoogopgeleide jongens: 8% versus 5% (Graaf et al. 2017).

Jongeren van wie sexy beeldmateriaal ongewild verspreid is, zijn daarna vaak continue bezig met het monitoren van social media (Bicanic & Alisic, 2017). Ze lopen het risico op een depressie of angststoornis. Ook kunnen ze problemen krijgen met concentratie en slapen. Het komt regelmatig voor dat ze uit angst of schaamte plekken vermijden waar ze (denken) het risico te lopen om geconfronteerd te worden met het verspreide beeldmateriaal (Bicanic & Alisic, 2017). Er is ook het risico op victim blaming (de schuld leggen bij het slachtoffer). Dat houdt in dat de omgeving de schuld geeft aan degene wiens foto is doorgestuurd, in plaats van bij degene die de foto heeft doorgestuurd.

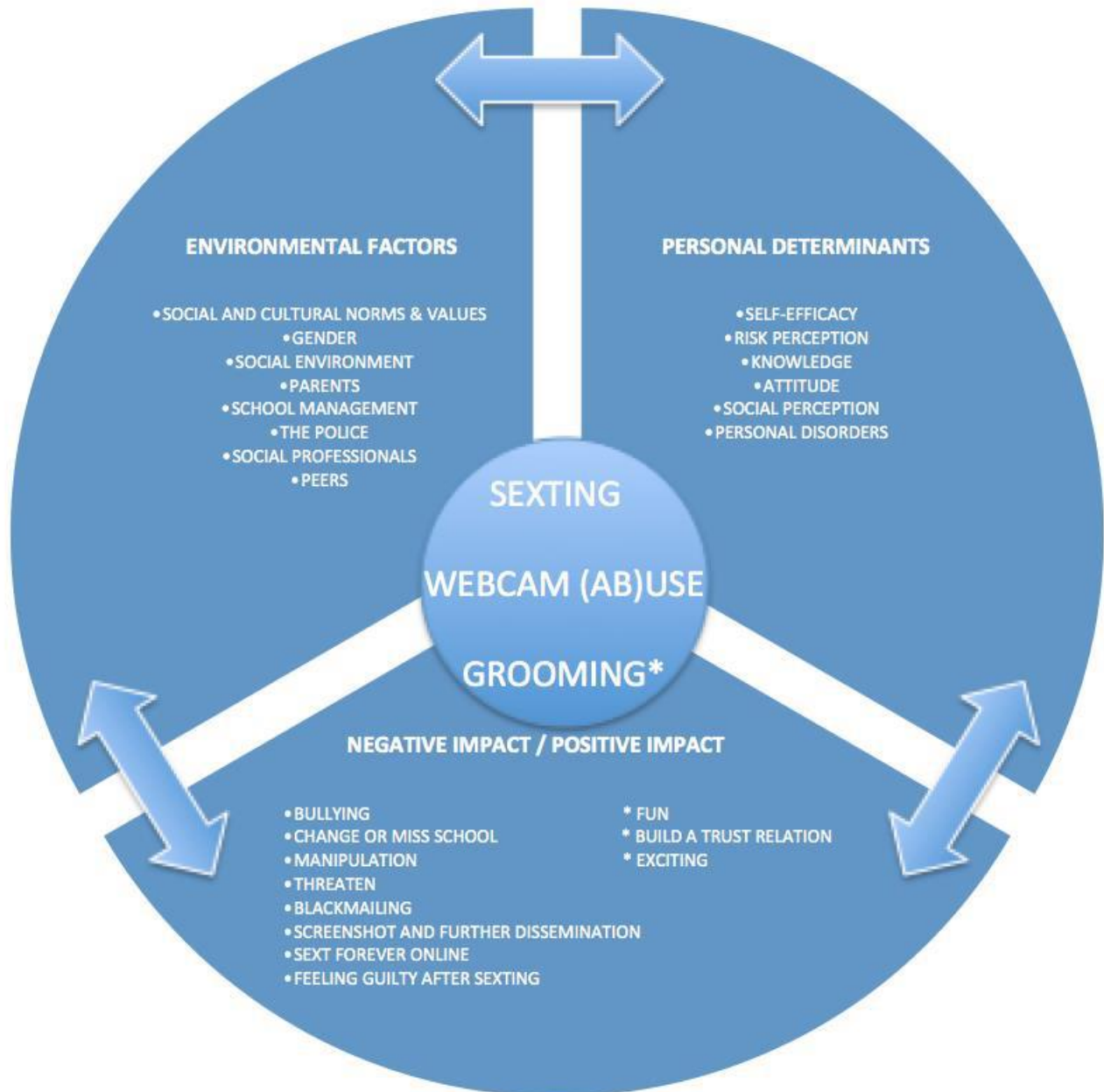
Daarnaast kunnen er ook grote gevolgen voor de dader zijn, zeker als het slachtoffer minderjarig is. Volgens de wet gaat het dan namelijk om het verspreiden van kinderporno.

#### **Oorzaken** – max 400 woorden

*Welke factoren veroorzaken het probleem of (mogelijk) risico?*

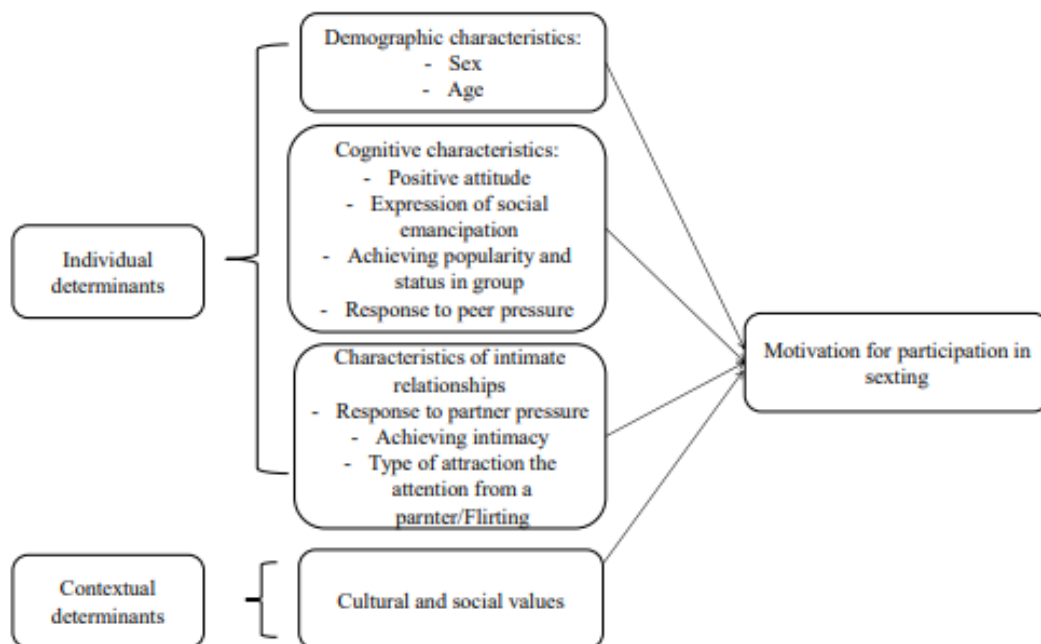
Bij de ontwikkeling van de Toolkit is een needs assesment uitgevoerd (zie bijlage 2). Het doel hiervan was om te onderzoeken welke determinanten leiden tot riskant seksueel online gedrag –met name sexting, webcam misbruik en grooming- van jongeren op middelbare scholen. Uit het onderzoek kwamen determinanten die persoonsafhankelijk zijn, en factoren uit de omgeving. Beide beïnvloeden het online seksueel risico gedrag van jongeren (Zie figuur 1 voor een overzicht). De belangrijkste persoonlijke determinanten zijn: zelfvertrouwen/zelfredzaamheid (grenzen aan kunnen geven), risico inschatting, kennis over online gedrag en risico's, attitude tegenover sexting, sociale perceptie en het hebben van ontwikkelingsstoornissen, zoals autisme. Ook de attitude en sociale perceptie ten aanzien van het slachtoffer (victim blaming) zijn belangrijk. De belangrijkste omgevingsfactoren zijn: schoolbeleid, sociale ondersteuning

van professionals , de politie, ouders, sociale en culturele normen en waarden over seksualiteit en geslacht.



Figuur 1. Model om online seksueel risicogedrag te begrijpen (\*Grooming heeft alleen negatieve gevolgen)

Deze determinanten worden onderbouwd door literatuur (Sesar, Dodaj & Šimić, 2019). De determinanten die bijdragen aan de motivatie van sexting bestaan uit individuele en contextuele determinanten. Individuele determinanten bestaan uit demografische eigenschappen, cognitieve eigenschappen en de karakteristieken van de intieme relaties. De contextuele determinanten zijn vooral de culturele en sociale waarden (Sesar, Dodaj & Šimić, 2019). Zie figuur 2 voor een overzicht.



Figuur 2. Determinanten motivatie deelname aan sexting.

De grootste oorzaak van de problemen rondom sexting is dat een sexy foto die in vertrouwen is gestuurd wordt doorgestuurd (shame sexting). Het doorsturen van de foto is altijd verkeerd, daarnaast is het ook strafbaar als degene op de foto minderjarig is. Motieven die worden gegeven voor het doorsturen zijn: iemand pijn willen doen of wraak nemen; ontladen van spanning door te delen; versterken van vriendschappen; praten en leren over (online) seksualiteit; elkaars seksuele gedrag reguleren (vooral van meiden); populariteit vergroten (Naezer & Oosterhout, 2019). Uit onderzoek van Naezer en Oosterkamp (2019) blijkt dat er verschillende factoren bijdragen aan het ongewenste doorsturen: een taboe op naaktheid en seksualiteit; het negatieve beeld over sexting (sexting is dom/alleen onzekere meiden doen het); het idee (mythe) dat sexy beelden vanzelfsprekend worden verspreid; victim-blaming; de onzichtbare plegers; een dubbel seksueel moraal; slut-shaming; bagatelliseren van de gevolgen voor de slachtoffers; schoonheidsidealen; heteronormativiteit; roekeloosheid/onwetendheid onder plegers; persoonskenmerken van plegers; en inadequate reacties van omstanders (zowel jongeren als volwassenen).

Vanuit de media is er vooral veel aandacht voor de negatieve en gevaarlijke eigenschappen van sexting (Hauska, C., 2017). De boodschap die vooral wordt uitgedragen is: sexting is gevaarlijk, doe het niet, ook door de politie (NOS, 2018). Deze boodschap is vooral gericht aan de verstuurder van sexy foto's. In het geval van incidenten wordt hiermee de schuld bij het slachtoffer (de verstuurder) gelegd. Terwijl niet de verstuurder maar de degene die de foto doorstuurt fout zit.

*Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.*

#### **Aan te pakken factoren** – max 200 woorden

*Welke factoren pakt de interventie aan en welke onder 1.2 benoemde (sub)doelen horen daarbij?*

De needs assessment heeft duidelijk gemaakt wat het probleem is, welke risicogedragingen hiermee samenhangen en wat de oorzaken zijn van het risicogedrag. In stap 2 van intervention mapping worden gedragsdoelen geformuleerd, gebaseerd op de uitkomsten van de needs-assessment. Welke gedragsdoelen willen we behalen met de interventie en welke determinanten hangen daarmee samen?

De matrix in bijlage 1 geeft alle subdoelen (gedragsdoelen) van de interventie weer, op basis hiervan zijn veranderdoelen geformuleerd voor de verschillende determinanten die online seksueel (risico)gedrag bij jongeren beïnvloeden. De determinanten waar de interventie op inspeelt zijn gebaseerd op de 'Theory of



Planned behaviour' en het 'Health Belief Model' (Bartholomew et al., 2016): kennis, risicoperceptie, attitude, sociale invloed en vaardigheden/eigen-effectiviteit.

**Voorbeeld:**

Gedragsdoel: Jongeren pareren wensen van de online gesprekspartner.

Veranderdoelen per determinant:

**Kennis-** Leggen uit dat zowel een jongen als een meisje altijd online seks mag weigeren, ook binnen een relatie

**Risicoperceptie-** Geven aan zich bewust te zijn van de risico's op negatieve emoties bij weigering van online seks

**Attitude-** Geven aan een positieve houding te hebben ten aanzien van het pareren van wensen van een ander

**Sociale invloed-** Hebben inzicht in hoe belangrijke anderen ontsnappen uit situaties die tot ongeplande online seks kunnen leiden.

**Eigen effectiviteit-** Geven aan zich bewust te zijn welke emoties "weigeren" kan oproepen bij zichzelf en de ander

**Vaardigheden-** Geven aan in staat te zijn wensen van anderen die niet overeenkomen met eigen wensen te pareren

De interventie richt zich op de gedragsdoelen uit sectie 1.2 en de daarbij behorende determinanten om uiteindelijk het gewenste gedrag te behalen (jongeren hebben fijne en veilige online seks als ze daar klaar voor zijn).

*Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.*

**Verantwoording** – max 1000 woorden

*Maak aannemelijk dat met deze aanpak ook daadwerkelijk de doelen bij deze doelgroep bereikt kunnen worden.*

**Ontwikkeling**

De Toolkit L.O.V.E. Online is planmatig ontwikkeld op basis van het Intervention Mapping protocol en heeft op basis hiervan een grote kans op effectiviteit (Rauner, Kok, & Taris, 2006). Door Intervention Mapping te gebruiken wordt ervoor gewaakt dat de ontwikkelde interventie aansluit bij het probleem en de doelstelling. Dit houdt in dat de interventie is ontwikkeld in zes stappen (Brug et al. 2008; Bartholomew et al. 2016):

1. Needs assessment, uitzoeken wat er precies moet veranderen en bij wie;
2. Veranderingsdoelen, opstellen van doelen die moeten veranderen in gedrags- en omgevingsfactoren door de determinanten van gedrag te bepalen en in matrices te plaatsen;
3. Theoretische methodieken en praktische technieken, bedenken van theoretische methodieken bij de veranderingsdoelen, afgeleid uit theorie en literatuur en vertaalbaar naar praktische voorlichtingstechnieken;
4. Programmaontwerp en productie, combineren van de technieken in één plan, ontwerpen van het materiaal en testen bij de doelgroep;
5. Plan programma-invoering en –gebruik, plannen hoe het programma moet worden in- en uitgevoerd;
6. Plan programma-evaluatie, bedenken hoe het effect en het proces van de interventie kan worden gemeten.

Naar aanleiding van de subdoelen die gesteld zijn met behulp van stap 1 en 2, worden er in stap 3 van het Intervention Mapping protocol theoretische methodieken gezocht gebaseerd in theorie en literatuur om determinanten van gedrag te beïnvloeden. Deze methodieken worden vervolgens omgezet in praktische toepassingen (werkvormen/oefeningen) die aansluiten bij de context en de doelgroep. Bijvoorbeeld ervaringsverhalen, fotostrips, quizjes, en films. Dit zorgt ervoor dat het type oefening geschikt is voor het doel dat het nastreeft, en verhoogt daarmee de kans op effectiviteit (Bartholomew et al. 2016).

Zie tabel 1 voor een voorbeeld. De complete matrix is te vinden in de bijlage 3.

Tabel 1. Voorbeeld uit matrix.

Subdoel	Determinant	Veranderdoel	Theoretische methoden	Parameters	Praktische toepassing
1.4. Accepteren wensen en grenzen van de online gesprekspartner (als deze overeenkomen met wat acceptabel is) en handelen daarnaar	Attitude	A 1.4.1. Hebben een positieve houding ten opzichte van het accepteren van de wensen en grenzen van de ander (voor zover deze overeenkomen met wat acceptabel is)	Modeling  (Bartholomew et al. 2016)	Attention, remembrance, self-efficacy and skills, reinforcement of model, identification with model, coping model instead of mastery model.	A 1.4.1 quotes van nee zeggen en accepteren
		A 1.4.2 Geven aan een negatieve houding te hebben ten opzichte van het ongewenst online verspreiden van beelden of (screenshots van) teksten via internet of mobiele telefoons	Arguments & Modeling  (Bartholomew et al. 2016)	For central processing of arguments they need to be new to the message receiver  Attention, remembrance, self-efficacy and skills, reinforcement of model, identification with model, coping model instead of mastery model.	A 1.4.2 sexting strip, sextortion opdracht

De Toolkit L.O.V.E. Online heeft een positieve insteek. Naezer en Oosterhout (2019) concluderen dat het normaliseren van sexting en het creëren van een positieve discourse over sexting kunnen bijdragen aan het voorkomen dat beelden ongewenst worden doorgestuurd. Het uitgangspunt van de lesmodule is dat online flirten en sexting onderdeel kunnen zijn van een gezonde seksuele ontwikkeling. De hoofdboodschap in de lesmodule is dat online flirten en sexting niet verkeerd is, maar dat het belangrijk is dat leerlingen dit op een veilige manier doen en dat het doorsturen van in vertrouwen gestuurde beelden altijd fout is. Hiermee wordt voorkomen dat bij een incident de schuld wordt gelegd bij het slachtoffer (victim blaming). Uit onderzoek blijkt dat seksuele voorlichting dat zich richt op onthouding van seksuele handelingen vaak ineffectief zijn, en soms zelf schadelijk (Alford & Keefe, 2007). Het is aannemelijk dat dit niet alleen voor fysieke seksuele handelingen geldt, maar ook voor sexting (Albury, Hasinoff & Senft, 2017). In de Toolkit L.O.V.E. Online wordt sexting niet afgeraden, maar op een veilige manier behandeld.

### Implementatie

Voor een succesvolle interventie is het belangrijk dat het programma in de praktijk wordt gebruikt. Om dat te realiseren is het belangrijk dat de ontwikkelaars, naast aandacht voor implementatie tijdens de ontwikkeling, ook actief ingrijpen op het implementatieproces (Schutte, 2017). Voor Lang Leve de Liefde is op wetenschappelijke basis een implementatie strategie ontwikkeld (Dissertatie: Schutte, 2017). De implementatie van de Toolkit L.O.V.E. Online is hierin geïntegreerd.

Daarnaast is de Toolkit ontwikkeld naar aanleiding van vragen hiernaar uit de praktijk. Experts uit de praktijk en de doelgroep zijn daarnaast ook regelmatig betrokken bij de ontwikkeling. Dit draagt eraan bij dat de Toolkit L.O.V.E. Online aansluit bij de praktijk, en verhoogt de kans op goede implementatie.

De Toolkit bestaat uit verschillende componenten. Naast een educatieve component bevat de Toolkit ondersteuning voor scholen ter verbetering van signalering, beleid en ondersteuning van de (sociale) omgeving zoals ouders. Door aan te sluiten bij de 4 pijlers van de Gezonde School, is de kans op structurele inbedding binnen scholen groter.

Als laatste is de Toolkit L.O.V.E Online een aanvullende module bij het lesprogramma Lang Leve de Liefde Onderbouw. Dit is het meest gebruikte lespakket Relaties en Seksualiteit voor het voortgezet onderwijs in Nederland. Lang Leve de Liefde Onderbouw is erkend als 'effectief'.

*Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.*

## 4. Onderzoek

### 4.1 Onderzoek naar de uitvoering – max 600 woorden

*Wat is op basis van het beschikbare onderzoek bekend over de uitvoering van de interventie?*

Beschrijf kort welke onderzoeken zijn gedaan en wat daarvan de uitkomsten waren. Stuur bij het indienen van het werkblad de volledige publicatie van ieder genoemd onderzoek mee.

Beschrijf per onderzoek:

- a) De titel, auteurs, organisatie en jaar van uitgave (indien gepubliceerd)
- b) Het type onderzoek, de onderzoeksmethode en de omvang van het onderzoek
- c) Een samenvatting van de meest relevante uitkomsten met betrekking tot inzicht in de mate waarin activiteiten zijn uitgevoerd volgens plan, het bereik van de interventie, de waardering en ervaring van de uitvoerders en doelgroep, succes- en faalfactoren, en -indien beschikbaar- de uitvoerbaarheid, de randvoorwaarden en de omgevingsvariabelen.

#### **Needs-assesment** [zie bijlage 2]

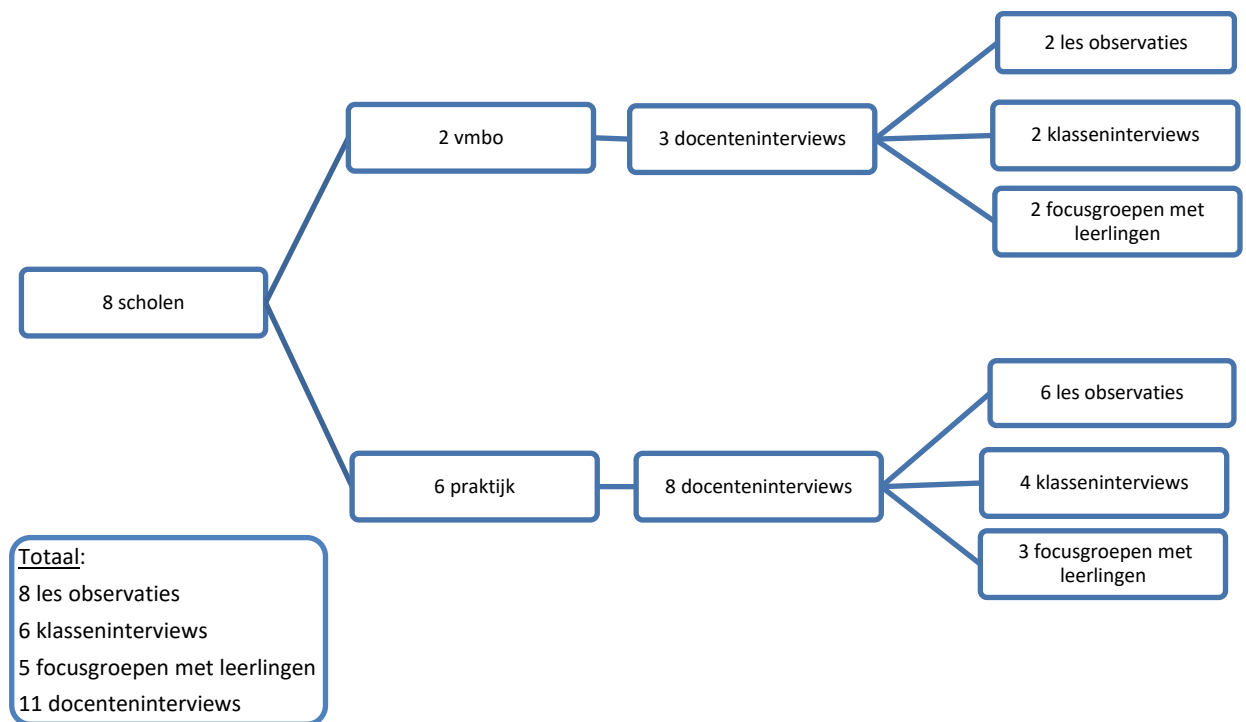
- a.) Understanding Online Sexual Risk Behaviour of Adolescents; Sips, C.; Soa Aids Nederland en Wageningen Universiteit; 2016.
- b.) Kwalitatief onderzoek bestaande uit: acht interviews en twee focusgroepen zijn gehouden met leerlingen, vier interviews met docenten en schoolmanagement, en consults met een panel van zestien experts (o.a. politie, meldknop.nl, en helpwanted.nl).
- c.) Het doel van dit onderzoek was om uit te zoeken welke determinanten ten grondslag liggen aan online risico seksueel gedrag van jongeren. Er zijn persoonlijke determinanten en omgevingsfactoren geïdentificeerd. Deze zijn gebruikt om de (sub)doelen te vormen. De (sub)doelen zijn vervolgens gebruikt om de matrices vorm te geven.

#### **Pre-test** [zie bijlage 4]

- a) #LOVE #AND #SEX #ONLINE: Educating Adolescents on Online Sexual Risks; Krooneman, N.T.; Soa Aids Nederland en Vrije Universiteit Amsterdam; 2017.
- b) Kwalitatief pre-test onderzoek met docenten interviews en groep interviews met leerlingen. In totaal zijn er zes docenten geïnterviewd en hebben drie docenten feedback gegeven op de lesmodule via de mail. Er zijn 21 leerlingen geïnterviewd op zes verschillende scholen, in groepjes variërend van twee tot vier.
- c) Alle participanten reageerden positief ten aanzien van de lesmodule. Het onderwerp werd relevant gevonden en er werd gewezen op een gebrek aan geschikt lesmateriaal. Alle docenten gaven aan de uiteindelijke lesmodule te willen gebruiken. Er werd feedback gegeven op tekstuele aspecten, op het onderwijsniveau van bepaalde opdrachten en op de uitvoerbaarheid van de lesmodule. Op basis hiervan zijn verschillende aanpassingen doorgevoerd. Er zijn bijvoorbeeld enkele opdrachten toegevoegd die in groepjes gemaakt kunnen worden. Ook zijn er stukjes tekst versimpeld.

#### **Procesevaluatie** [zie bijlage 5]

- a) Procesevaluatie L.O.V.E. Online; Polet, J.; Soa Aids Nederland en Wageningen Universiteit; 2018.
- b) Procesevaluatie waarbij vier methodes zijn gebruikt: interviews met docenten, focusgroepen met leerlingen, klasseninterviews met enquêtes, en observaties gedurende de les. Er hebben acht scholen en elf docenten meegewerkt aan dit onderzoek, omdat er op drie scholen twee docenten hebben meegewerkt. De deelnemende scholen liggen verspreid over Nederland.



Figuur 3. Overzicht van de dataverzameling van de procesevaluatie

- c) De lesmodule wordt over het algemeen positief beoordeeld door zowel docenten als leerlingen. Beide gaven aan dat het onderwerp relevant is voor deze doelgroep en dat het niveau juist was. Ook gaven bijna alle docenten aan de lesmodule vaker te willen gebruiken. Op basis van het onderzoek zijn aantal van de foto's in de strip ingezoomd, omdat de tekst te klein was voor de doelgroep.

De implementatie verliep goed. De les werd leuk gevonden om te geven, en leerlingen deden goed mee. Bij de implementatie lukte het niet altijd om alle onderdelen binnen de lestijd te behandelen. De les werd daarom vaak opgesplitst. In de herdruk is dit verholpen door de mogelijkheid duidelijk toe te voegen om de les over 4 lesblokken te verdelen, zodat voor alle onderdelen genoeg tijd is.

#### Bereik (juli 2019)

De Toolkit L.O.V.E. Online is sinds september 2017 landelijk beschikbaar. Ongeveer 130 scholen hebben het lespakket aangeschaft en zijn er in totaal 9.974 leerlingenmagazines verkocht. Vooral op praktijkonderwijs en vmbo scholen, maar ook enkele VSO scholen.

In 2018 zijn 60 GGD professionals getraind in Lang Leve de Liefde en de Toolkit L.O.V.E. Online, en in 2019 (tot en met juli) zijn er 35 GGD professionals getraind.

Daarnaast is de online workshop 73 keer gebruikt sinds deze begin 2018 beschikbaar is gekomen.

## 4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten – max 600 woorden

Wat is op basis van het beschikbare onderzoek bekend over de behaalde effecten met de interventie?

Beschrijf kort welke onderzoeken zijn gedaan en wat daarvan de uitkomsten waren. Stuur bij het indienen van het werkblad de volledige publicatie van iedere genoemde studie mee.

Beschrijf per onderzoek:

- a) De titel, auteurs, organisatie en jaar van uitgave

- b) Het type onderzoek, de meetinstrumenten en de omvang van het onderzoek
- c) Een samenvatting van de meest relevante uitkomsten met betrekking tot het bereik van de interventie, de gevonden effecten en -indien beschikbaar- de door de doelgroep ervaren effectiviteit en de mate waarin de veronderstelde werkzame elementen daadwerkelijk zijn uitgevoerd.

Klik hier als u tekst wilt invoeren.

*Let op: dit onderdeel (4.2) hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op de niveaus 'Goed beschreven' en 'Goed onderbouwd'.*

## 5. Samenvatting Werkzame elementen

*Wat zijn de werkzame elementen van deze interventie waardoor de gestelde doelen bij de doelgroep gerealiseerd worden? Geef een puntsgewijs overzicht van de belangrijkste werkzame elementen van de interventie. Denk daarbij aan inhoudelijke en praktische elementen.*

Max 250 woorden

Inhoudelijke werkzame elementen:

- Positieve insteek ten aanzien van sexting en online relaties
- Planmatig ontwikkeld op basis van het Intervention Mapping protocol
- Doelgroep betrokken bij ontwikkeling
- Gecombineerde aanpak: ouders, schoolbeleid en signalering worden ook meegenomen
- Video's met rolmodellen
- Niveau aansluitend bij doelgroep: weinig tekst, korte duidelijke opdrachten, geen abstract taalgebruik
- Aansluitend op de vier pijlers van de Gezonde School

Praktische werkzame elementen:

- Train de trainer-workshops
- Gebruik van schriftelijk materiaal (magazines) en video's
- Aantrekkelijke vormgeving
- Uitgewerkte handleiding
- Mogelijkheid om de 2 lessen te verdelen over 4, als meer tijd nodig is
- Praktische ondersteuning wanneer een naaktfoto op school rondgaat in de vorm van een stappenplan

*Let op: dit onderdeel hoeft niet ingevuld te worden voor erkenning op niveau 'Goed beschreven'.*

## 6. Aangehaalde literatuur

*Maak een alfabetische lijst van alle in deze beschrijving aangehaalde literatuur en gebruik hiervoor de APA-normen (variant met kleine letters, zie aanwijzingen in de handleiding).*

- Albury, K., Hasinoff, A. A., & Senft, T. (2017). From media abstinence to media production: Sexting, young people and education. *The Palgrave handbook of sexuality education* (pp. 527-545). Palgrave Macmillan, London.
- Alford, S., & Keefe, M. (2007). Abstinence-only-until-marriage programs: ineffective unethical and poor public health. Beschikbaar via: <https://www.theatheistcodex.com/media/pbabonly.pdf> [datum bezocht: 9-12-2019]
- Bartholomew, L. K., Parcel, G. S., Kok, G., Gottlieb, N. H., & Fernández, M. E. (2016) *Planning health promotion programs: an intervention mapping approach* (third edition). San Francisco, USA: Wiley Imprint.
- Bicanic, I., & Alisic, E. (2017). Er is hoop voor jongeren die slachtoffer zijn van sexting. *Kind & Adolescent Praktijk*, 16(3), 47-47.
- Brug, J., Assema, van P., Lechner, L. (2008) *Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering: een planmatige aanpak* (6e druk). Assen, Nederland: Van Gorcum.
- Graaf, H., Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D. en Meijer, S (2017). *Seks onder je 25e*, 2017 (1e ed). Nederland: Eburon.
- Hauska, C. (2017). *Hoe Nederlandse media Sexting behandelen: een kwantitatief onderzoek* (MC thesis). Beschikbaar via: [https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/49234/20170118\\_Sexting\\_Scriptie\\_definitief\\_HAUSKA%282%29.pdf?sequence=1](https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/49234/20170118_Sexting_Scriptie_definitief_HAUSKA%282%29.pdf?sequence=1) [datum bezocht: 24-04-2019]
- Helpwanted factsheet (2017). *Meldingen aan helpwanted.nl (2010-2016)*. Beschikbaar via: <https://www.helpwanted.nl/wp-content/uploads/2017/09/Factsheet-Helpwanted-2010-2016.pdf> [datum bezocht: 24-04-2019].
- Naezer, M. M., & Oosterhout, L. V. (2019). *Sharing is caring? Jongeren, sexting en de ongewenste verspreiding van sexy beeldmateriaal*. Jong & je wil wat, Radboud University.
- NOS (04-09-2018). *Politie scherpt advies aan jongeren aan: stop met sexting* [persbericht] Beschikbaar via: <https://nos.nl/artikel/2248894-politie-scherpt-advies-aan-jongeren-aan-stop-met-sexting.html> [datum bezocht: 24-04-2019]
- Rauner, M., Kok, G. J., & Taris, T. (2006). De waarde van intervention mapping en de theory of planned behavior voor de effectiviteit van een communicatietraining. *Gedrag & Organisatie*, 19, 1-2021.
- Rice, E., Rhoades, H., Winetrobe, H., Sanchez, M., Montoya, J., Plant, A., & Kordic, T. (2012). Sexually explicit cell phone messaging associated with sexual risk among adolescents. *Pediatrics*, 130(4), 667-673.
- Safe internet centre (SIC) (2017). *Factsheet: Safer Internet Day 2017: Sexting onderzocht*. Leidschendam, ECP. Beschikbaar via: [https://veiliginternetten.nl/media/medialibrary/2017/02/Factsheet\\_-\\_onderzoek\\_Safer\\_Internet\\_Day\\_2017\\_-\\_Sexting\\_onderzocht.pdf](https://veiliginternetten.nl/media/medialibrary/2017/02/Factsheet_-_onderzoek_Safer_Internet_Day_2017_-_Sexting_onderzocht.pdf) [datum bezocht: 24-04-2019].
- Schutte, L. (2010). *Zwanger .. en dan? Planmatige ontwikkeling van een aanvullende module rondom (on)bedoelde zwangerschap voor het lespakket Lang leve de liefde*. Amsterdam: Soa Aids Nederland.
- Schutte, L. *Implementation strategy for the school-based sex education program Long Live Love: A Dynamic Process* (Dissertatie), (2017). Maastricht; Maastricht University.
- Sesar, K., Dodaj, A., & Šimić, N. (2019). Motivational determinants of sexting: Towards a model integrating the research. *Psiholgijske teme*, 28(3), 461-482.

### Bronnen figuren

- Figuur 1: Sips, C. (2016). *Understanding Online Sexual Risk Behaviour of Adolescents. Specifically; sexting, webcam (ab)use and grooming* (Master dissertation). Wageningen: Wageningen University.



- Figuur 2: Sesar, K., Dodaj, A., & Šimić, N. (2019). Motivational determinants of sexting: Towards a model integrating the research. *Psihologijske teme*, 28(3), 461-482.
- Figuur 3: Polet, J. (2018). *Procesevaluatie L.O.V.E. Online* (Master dissertation). Wageningen: Wageningen University.

## 7. Praktijkvoorbeeld

*Beschrijf, indien beschikbaar, in max. 600 woorden een praktijkvoorbeeld van de uitvoering van de interventie: hoe was de situatie voor, tijdens en na de interventie?*

### **Praktijkschool - L.O.V.E. Online: les 1**

*Voorbeeld uit lesobservatie tijdens procesevaluatie, december 2017.*

De leerlingen komen rumoerig de klas binnen, de docente zit al achter haar bureau. Ze start de les met een korte uitleg over dat er de komende twee lessen gaat worden gepraat over het versturen van sexy berichtjes. Ze legt uit dat dit sexting wordt genoemd. Vanuit de klas komen wat reacties.

De docente speelt film 1 af. De klas is redelijk stil. Halverwege zet de docente de film stil. Ze legt uit dat hier wat harde uitspraken worden gedaan over sexting ("Als een meisje het doet wordt er gezegd van 'slet' of 'hoer' "). Ze legt uit dat dit meningen zijn. Als de film is afgelopen vraagt ze aan de klas wat ze ervan vonden. Er komt weinig reactie uit de groep.

Ze laat de leerlingenmagazines uitdelen en begint met de eerste opdracht. Ze laat de leerlingen zelfstandig lezen en invullen en bespreekt daarna klassikaal een paar antwoorden. Hier en daar bladeren wat leerlingen vast verder door het magazine.

De citaten laat de docent voorlezen door verschillende leerlingen. Bij het citaat van Stefan ontstaat wat rumoer. 'Hij is homo!' roept een leerling hard door de klas, hij lijkt er zelf een beetje van te schrikken. De docente knikt maar gaat hier verder niet op in.

Bij de strip 'Naakt door de klas' verdeelt ze de rollen. Iedere personage wordt voorgelezen door een andere leerling. De docente zelf leest de overige stukjes tekst. Tussendoor vullen de leerlingen zelfstandig de vragen in. Meteen daarna bespreekt de docente deze klassikaal. Sommige leerlingen doen heel fanatiek mee, anderen zijn wat meer met elkaar bezig. De docente spreekt de leerlingen hierop aan. Aan het einde ontstaat wat discussie over dat jongens ook het slachtoffer kunnen zijn en waarom het in de strip om een meisje gaat. De docente legt uit dat er van jongens inderdaad ook naaktfoto's rondkunnen gaan.

Voordat de laatste pagina besproken kan worden gaat de bel. De leerlingen beginnen meteen met inpakken. De docente vertelt dat ze hier volgende keer mee zullen beginnen. Terwijl de leerlingen weglopen wordt nog nagepraat over de les.